

Бранко ПАНОВ

РАЗВОЈОТ НА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА ДО СРЕДИНАТА НА IX ВЕК

Од 1823 година, кога „таткото на словенската филологија“ Јосиф Добровски во Прага го публикувал своето капитално дело за Кирил и Методиј,¹ за основоположниците на словенската писменост се напишани илјадници дела.² Меѓутоа, и покрај на- таложената огромна научна продукција во науката, сè до денес останал неразрешен основниот и централниот проблем од Ки- рило-Методијевата проблематика — проблемот околу создавање- то на словенската писменост. Причина за тоа се скудните и не- јасни изворни податоци.³ Затоа, до пронаоѓањето на нови извор- ни материјали (пишани и материјални) прашањето околу наста- нувањето на словенската писменост и натаму ќе биде во цен- тарот на вниманието кај иследувачите.

Досегашните научни резултати што се однесуваат на поче- тоците на словенската писменост и се темелени главно врз вестите од делото на Црноризец Храбар „За буквите“,⁴ се сведуваат на тоа дека развојот на словенската писменост до Кирил и Методиј се одвивал во три фази: 1. период кога Словените како пагани се служеле со „црти и рески“, 2. кога Словените како христијани ја искажувале словенската реч „со римски и грчки букви без устројство“ и 3. кога Константин — Кирил со помош на својот брат Методиј создал „триесет и осум букви,

1. J. Dobrovsky, *Cyrril und Method, der Slaven Apostel*. Prag 1823.

2. Вид.: Г. А. Илинский *Опытъ систематической кирилло-мефодиевской библиографии*. София 1934; М. Г. Попруженко и Ст. Романски, *Кирилло-мефодиевска библиография за 1934—1940 г.* София 1942; И. Е. Можалева, *Библиография по кирилло-мефодиевской проблематике 1945—1974 гг.* Москва 1980.

3. Вид.: А. Теодоров — Балан, *Кирил и Методи, I, II*. София 1920, 1934; Климент Охридски, *Събрани съчинения*, т. III. *Пространи жития на Кирил и Методиј*. Подготвили за печат Б. Ангелов и Хр. Кодов. Изд. БАН, София 1973; Лагински извори за българската история, II, София 1960; Ал. Милев, *Гръцките жития на Климент Охридски*. София 1966; К. Куев, *Црноризец Храбар*. Изд. БАН, София 1967.

4. Општојно за Црноризец Храбар и неговото дело, види: К. Куев, *Црноризец Храбар*, стр. 11 и сл.

едни по примерот на грчките букви, други според словенската реч“.⁵

Првобитното словенско писмо, изразено преку „дрти и рески“ чрѣтали и рѣзали⁶ било во употреба кај словенскиот свет уште во првата половина на I илјадолетие од н. е. Ова примитивно пиктографско писмо, како што се искажал В. А. Истрин, се состоело од „простейшие счетные знаки в форме черточек и зарубок, родовые и личные знаки, знаки собственности, знаки для гадания, может быть примитивные маршрутные схемы, календарные знаки, служившие для датировки сроков начала различных сельскохозяйственных работ, языческих праздников и т. п.“⁷ Оваа првобитна форма на писменост била во употреба кај Словените уште пред воспоставувањето потесни врски со Византија, кога тие живееле во рамките на одделни племиња и имале формирано и племенски сојузи.⁸ Во овој временски период Словените веќе имале извесна „писмена култура“. Тогаш за сите словенски јазици биле општи зборовите „пишува“, „чита“, „писмо“, „книга“ итн.⁹ Овие зборови, како и самото словенско писмо, според В. Истрин, „возникли, веројатно, до разделенија общеславјанского языка на ветви, т. е. не позже середины I тысячелетия н. е.“¹⁰ Ваквото гледиште го прифатил и Ем. Георгиев, кога истакнал дека „общите за всички славянски езици думи „чета“, „пиша“, „книга“ и т. под. остават неопровержимо свидетелство за тоа, че старите славяни са познавали акта на писането и читенето, писмената култура и книгата. Напразни се опитите да се отхвърли тоя довод за наченки на славянска писменост в епохата на славянската задруженост, като се изтъкват думите „чета“ и „пиша“ като „броя“ и „рисувам“. Ако „чета“ е значело само „броя“ и „пиша“ — само „рисувам“, защо се е развило по-късно в най-отдалечени славянски езици едно и също вторично значение — „чета“ и „пиша“? Освен това с думите „писмѣ“, „боуки“, „книгы“ и т. под. не могат да се правят никакви филологически фокуси в полза на предвзета теория“.¹¹

Првобитното пиктографско словенско писмо долго било во употреба кај Словените и по нивното расселување и населување

5. Ibid., 188—189 и сл.

6. Ibid., 188, 192.

7. В. А. Истрин, 1100 лет славянской азбуки. Изд. АН СССР, Москва 1963, стр. 96.

8. Ibid., 92, 95; Ем. Георгиев, Кирил и Методий и развитието на българската култура. — Во кн. „Тържествена сесия за 1100 годишнината на славянската писменост 863—1963, изд. на БАН, София 1965, стр. 23.

9. В. А. Истрин, 1100 лет славянской азбуки, стр. 95; Ем. Георгиев, Кирил и Методий и развитието на българската култура, стр. 22.

10. В. А. Истрин, 1100 лет славянской азбуки, стр. 95, 146.

11. Ем. Георгиев, Кирил и Методий и развитието на българската култура, стр. 22.

во нивните сегашни земји.¹² Во прилог на тоа говорат и големиот број зачувани пишани извори и археолошки наоди.¹³ Во повеќе словенски земји словенските знаци од типот на „црти и рески“ биле во употреба и по создавањето на словенската азбука од Константин — Кирил.¹⁴

Кај Јужните Словени првобитното словенско пиктографско писмо (од родот на „црти и рески“) било во употреба исто така и по нивното населување на Балканскиот Полуостров, во периодот од крајот на VI до средината на VII век. Академикот Г. Сп. Радојичиќ врз конкретни примери се изјаснил, дека словенските знаци „су прихваќени од Словена и ширени по целом словенском пространству, од данашњих советских територија до балканских земаља. На нѝх су се Словени навикли. Осеќали су их као своје“. Овие словенски знаци, според него, „су начињени, сем на камену, још и на циглама, ћерамидама, керамичким предметима, а клесарски знаци су уклесани на камену“. За такви знаци тој ги смета камените знаци од остатоците на Шудиковскиот манастир кај денешен Иванград во Црна Гора, како и од везот во Босна кој служел за гатање.¹⁵

Словенското писмо од родот на „цртите и реските“ долго време било во употреба и кај Словените во Македонија. Во прилог на тоа говори и Црноризец Храбар, кој, најверојатно, потекнувал од оваа земја.¹⁶ Имено, тој соопштува дека „дорано Словените немале писмо, туку со црти и рески броеле и гатале, зашто беа пагани“ (Прѣжде оубо словѣне не имѣхъ книгъ. нѣ чръташи и рѣзали чрътѣхъ и глахъ погани сѣще.). Со ова искажување Црноризец Храбар всушност ја нагласил првата фаза од развојот на писменоста не само кај македонските Словени, туку кај словенскиот свет воопшто.

Во науката сè уште не е даден одговор на прашањето: што всушност претставувале овие „црти“ и „рески“. Едни научници ги сметале дека им припаѓаат на родот од робошите, кои долго

12. Најнова литература за тоа, види: Д. А. Мачинский, Миграция славян в I тысячелетии н.э. (По письменным источникам с привлечением данных археологии). — Во кн.: Формирование раннефеодальных славянских народностей. Москва 1981, стр. 31—51, како и наведената литература на стр. 51—52; О. В. Иванова, Г. Г. Литаврин, Славяне и Византия. — Во кн.: Раннефеодальные государства на Балканах VI—XII вв. Москва 1985, стр. 35—90, како и наведената литература на стр. 90—98.

13. М. Н. Тихомиров, Исторические связи России со славянскими странами и Византией. Москва 1969, стр. 189 и сл.; В. А. Истриин, 1100 лет славянской азбуки, стр. 101 и сл.

14. М. Н. Тихомиров, Исторические связи России со славянскими странами и Византия, стр. 189 и сл.; В. А. Истриин, 1100 лет славянской азбуки, 96.

15. Б. Сп. Радојичиќ, О Константину — Бириту и Методију и о поџима словенске писмености. — Зб.: Кирил Солунски, 1. изд. на МАНУ, Скопје 1970, стр. 209-211.

16. Вид.: Бл. Кљанески, Охридска книжовна школа. — Во кн.: Климент Охридски Свјетин. Скопје 1986, стр. 17 и сл.

17. К. Куев, Црноризец Храбар, стр. 188, 192 и сл.

време биле во употреба и кај Јужните Словени.¹⁸ Со такви „црти и рески“ се служеле и турските племиња кои живееле на територијата на денешен СССР, Романија и Бугарија. Со овие знаци обично се одбележувала припадноста и бројот на добитокот. Васил Василев во врска со тоа, на пример, истакнува дека бројот на овците се одбележувал на правоаголни изделкани стапови, долги до 40 см., наречени „четали“. Бројот се изделкувал со остар нож. Во врска со тоа, тој навел дека во Етнографскиот музеј во Софија постојат два такви сеобразни календари, кои претставуваат прачки на кои се изделкани знаци, т. е. црти, рески и точки. Со нив, вели тој, се служеле старите луѓе за да ги отглатат празниците и деновите. Во време на турското владеење биле во употреба и специјални даски, на кои биле изделкувани разни бројки, со кои се искажувала големината на данокот и сл. Такви даски поседува и Етнографскиот музеј во Софија. Сето тоа, вели Василев, го потврдува фактот, дека на Балканот и по воведувањето на словенската азбука не биле напoлно отстранети од употреба првобитните словенски знаци, наведени од Црноризец Храбар.¹⁹ Дека на Балканот долго време биле во употреба т. н. робоши или „четули“ (дрвени прачки, долги повеќе од 15 см.), соопштува и Васил Киселков. На нив простиот но практичен човек соопштувал бројки и сл., за какви говори и Црноризец Храбар. „Честејствително така треба да разбираме Храбаровия израз за славјанските **черти** и **рески**, вели Киселков, покажат и самите глаголни форми **чѣтѣахж** и **гатаахж**“. Според овој учен, глаголот **чѣтж**, не означувал „само **чета** нешто написано с букви, но още и броя; глаголтѣт **пѣк гатати** означава **досещам, смятам, исчислявам**“. Самото „примитивно водене на сметки с помошта на черти и резки вѣрху робоши или вѣрху гредите на селският дом славяните го смятали за писане. Кѣм тая мисъл ни навежда, истакнува понатаму Киселков, и пѣрвичното значение на глагола **пѣсати**, **пишж-в** смисъл на шаране дѣрвен предмет с нож или с друго острие, като се изразяват разни украшения вѣрху самото дѣрво, или пѣк в смисъл на шарене с бои.“²⁰ Исто така и за К. М. Куев било поприфатливо гледиштето дека наведените од Храбар „црти и рески“ најверојатно биле од „родот на робошите“, кои доста долго биле ширени кај Јужните Словени, а и кај другите. Притоа тој прецизирал, дека „науката все още не е установила с пълна сигурност“ што всушност „представявали от себе тези черти и резки“. Но, независно од тоа дали глаголите „чѣтаахж и гатаахж“ ќе бидат протолкувани како „че-

18. Ibid., 152—153 и таму наведената литература.

19. В. Н. Василев, За знаците с които славяните са си служили преди създаването на славянската писменост от Кирил и Методий. — Во кн.: Тържествена сесия за 1100 годишнината на славянската писменост 863 — 1963, изд. на БАН, София 1965, стр. 179 — 180.

20. В. Сл. Киселков, Славянските просветители Кирил и Методий. София 1946, стр. 18—19.

тели и смятали“, зашто глаголот „четели“ може да значи и „броели“, „изчислявали“ — по броя на чертите се изчислявало, смятало“, смета тој, „все пак и дума не може да става тука за писане, четене и смятане в съвремен смисъл, т. е. не може да се говори за някаква система од писани знаци. Тази писмена култура е на извънредно ниско равнище и не е била в състояние да задоволи нуждите. Затова напълно естествено е с течение на времето да се потърси по-усъвършенствуван начин за фиксиране на славянската реч.“²¹ Во таа смисла се искажал и В. Истрин, кога истакнал дека „древнейшее письмо могло быть письмом лишь очень примитивным, включавшим небольшой, нестабильный и разный у разных племен ассортимент простейших изобразительных знаков. В сколько-нибудь развитую и упорядоченную логографическую систему письмо это превратиться никак не могло. Никто из соседей славян логографических систем письма в этот период не применял, а для самостоятельного развития пиктографии в логографии требуются многие века; кроме того, логография, как уже указывалось, не соответствует и особенностям славянского языка“.²²

Имаат право учените кои сметаат дека првобитното словенско пиктографско писмо (од родот на „цртите“ и „реските“) било доминантно во периодот кога Словените се развивале во рамките на своите племенски кнежевства, т. е. кога кај нив постоело родовско-општинско уредување.²³ Во прилог на тоа говорат и новооткриените камени натписи во с. Октиси во близина на Струга во Македонија. Овие камени натписи кои во 1987 година случајно ги откривме заедно со академскиот скулптор Илија Ациевски и професорот Стјепан Антолјак на археолошкиот локалитет во дворот на црквата Св. Никола, т. е. на темелите од разурнатата ранохристијанска црква Св. Атанас, според нашите првични согледувања одговараат на оние „црти и рески“ за кои соопштува Црноризец Храбар.²⁴ „Slobodno možemo pretpostaviti — вели академикот Антолјак — da su ovde u pitanju materijalni dokazi slovenskog prapisma, koje je bilo u upotrebi mnogo godina pre Ćirila i Metodija. Nalaz je vredan naučne pažnje i puno će značiti za slovenske narode, baš kao što se Nemci ponose svojim runama. Sam pogled na ureze kazuje nam da ovde nisu u pitanju rune, već nešto

21. К. Куев, Черноризец Храбар, стр. 152—153.

22. В. А. Истрин, 1100 лет славянской азбуки, стр. 95.

23. Ibid., 89 и сл.; Ем. Георгиев, Кирил и Методий и развитието на българската култура, стр. 23.

24. Вид.: Е. Таковски, Што ќе кажат Октишкиите самотници. — В. „Вечер“, 10 октомври, Скопје 1987, стр. 13; Ј. Trajković, Pismeni prije pismenosti. — Arena, br. 1418, 20. II, Zagreb 1988, стр. 16—18, каде се прикажани и фотографски снимки од археолошкиот локалитет и од камењата; S. Stojančev, Pronađen dokaz slovenskog prapisma? — Galaksija, Glasnik za nauku i vrhunsku tehnologiju, br. 192, april, Beograd 1988, стр. 38—40, каде се дадени и снимки од натписите на камењата.

sa čime se do sada nismo susreli... Nesumljivo je jedno: u pitanju je neko prapismo, a istoriske indicije govore da je slovenskog porekla".²⁵

Ваквото искажување на професорот С. Антолјак е во склад со досегашните научни сознанија околу прашањето за првиот период од развојот на словенската писменост. Октиските камени блокови (од кои засега се откопани 6, со големина 54 x 34 см., 50 x 34 см., 55 x 27 см., 64 x 49 см., 33 x 28 см., 53 x 28 см.),²⁶ кои потекнуваат од ранохристијанската базилика Св. Атанас и која специјалистите-археолози ја датираат од крајот на V или почетокот на VI,²⁷ век се ишарани (издлабени) со црти и рески и тоа само од една страна, што му дало повод на академскиот скулптор Илија Аџиевски (кој прв укажа на овие необични камења) да се изјасни дека тие „претставуваат некоја мисловна порака, чијашто содржина е некаква приказна или некоја магија“.²⁸

Црквата Св. Атанас, најверојатно, била разурната од Словените-пацини кон крајот на VI или почетокот на VII век кога Охридско-струшкиот регион бил населен од племето Берзити и кога целата територија на Македонија, со исклучок на градот Солун, била колонизирана од повеќе словенски племиња (Драговитите, Сагудатите, Велегизитите, Вајунитите, Ринхините, Струмјаните, Смолјаните и др.).²⁹ Тогаш, како што известува Теофилакт Охридски во житието на Тивериополските маченици,³⁰ Аварите заедно со Словените разурнале до темели повеќе градови и цркви низ Македонија.³¹ Дека во овој период Словените-пацини разурнале повеќе ранохристијански базилики и во Охридско-струшкиот регион поворат и археолошките резултати од повеќе локалитети.³² Тоа, пак, ни дава за право да констатираме дека е можно врз разурнатите темели на црквата Св. Атанас Словените населени на овој простор да изградиле дом или не-

25. S. Stojančev, Pronađen dokaz slovenskog prapisma., str. 4.

26. Ibid., 39—40.

27. В. Битракова — Грозданова, Старохристијански споменици во Охридско, Охрид 1975, стр. 86—87.

28. S. Stojančev, Pronađen dokaz slovenskog prapisma?, str. 39.

29. Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, т. I, изд. на Универзитетот „Кирил и Методиј“ Скопје 1981, стр. 29 и бел. 66—70 Сп.: Бр. Панов, Средновековна Македонија, т. III, Скопје 1985, стр. 657 и сл.

30. Опстојно за ова Теофилактово житие, кое е напишано кон крајот на XI век врз база на постари, исчезнати словенски извори, види: М. Соколов, Из древней истории болгар. С. — Петербург 1879, стр. 121, 139; В. Н. Златарски, Легенда за откривање моштите на Тивериополските мчченици. — Избрани произведения, т. I, София 1972, стр. 196, 202—203.

31. *Thephylacti Bulgariae Archiepiscopi, Martyrium ss. quindecim illustrium martyrum qui imparante impio Juliano Apostata Tiberiopoli, quae Strumitza bulgarice dicitur passi sunt.* — *Patrologiae cursus completus. Series Graeca* t. 126 edd. J. P. Migne, Paris 1864, col. 189, B—C.

32. Вид.: Б. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 669 и сл.

какво паганско светилиште, оставајќи притоа на лицето од пронајдените камења свои пораки, магии и сл. Во таа смисла, овие камени натписи говорат во прилог на искажувањата на академикот Ѓ. Сп. Радојичић и другите учени во врска со камените и други натписи пронајдени во урнатините на Шудиковскиот манастир кај Иванград, како и на територијата на СССР и други земји.

Натамошните проучувања на Октиските камени натписи, особено од палеографска страна, несомнено ќе одгатнат, како што истакнува С. Антолајак доста за почетоците на словенската писменост во Македонија.³¹

Првобитното словенско пиктографско писмо од родот на „цртите“ и „реските“ кое се употребувало за одбележување календарски датуми, за гатање и сл., било непригодно за одбележување на трговски и воени договори, богослужбени текстови и други посложени документи. Таквите потреби кај Словените се наложиле едновременно со создавањето на првите државни обединенија.³² Затоа, сè до создавањето на словенската азбука од Кирил и Методиј, Словените кои доаѓале во допир со Византија се служеле со грчки букви, а на Запад со латинска.³⁶ Во таа смисла говори и искажувањето на Црноризец Храбар: „(Словените) откако се покрстија, се трудеа да ја пишуват словенската реч со римски и грчки букви без устројство“ (кръстивше же сѧ, римскимъ ѿ гръчскымъ писменъ, нѣждадохъ сѧ словѣнскимъ писмъ безъ устроенна³⁷).

Со ваквото свое искажување Црноризец Храбар, всушност, го нагласил вториот период од развојот на словенската писменост. Колку време траел овој период Храбар не наведува. Сепак, тој нагласува дека употребата на грчките и латинските букви „без устројство“ траело доста години (н’ тако бѣшѧ многа лѣта) сè до времето кога Константин Филозоф не ја создал словенската азбука.³³ Иако со употребата на „римските (латинските) и грчките букви без устројство“ се достигнал повисок степен во развојот на словенската писменост, сепак со тојто писмо било невозможно да се искажува словенската реч со своите особености, бидејќи грчките и латинските букви се употребувале без одреден фонетски систем, што не било во склад со развојот на

33. Б. Сп. Радојичић, О Константинову — Бирилу и о почезима словенске писмености, стр. 209 и сл.; сп. и В. А. Истрин, 1100 лет славянској азбуки, стр. 117 и сл.

34. J. Trajković, Pismeni prije pismenosti, str. 18.

35. В. А. Истрин, 1100 лет славянској азбуки, стр. 98.

36. Вид.: Арх. Леонид, Архиепископия Первой Юстиняны Охридская и ея влияние на южных славян. Москва 1867, стр. 15; П. А. Лавров, Материалы по истории возникновения древнейшей письменности, т. I, Ленинград 1930; стр. I; С. В. Троицкий, Св. Мефодий как славянский законодатель. — Богословские труды, Сборник второй, изд. Московская патриархия, Москва 1961, стр. 113 и сл.

37. К. Куев, Черноризец Храбар, стр. 188 и сл.

38. Ibid., 188—189 и сл.

самобитната словенска писмена култура.³⁹ Тоа го нагласил и самиот Храбар, кога навел: нѣ каѣко мѣжетъ сл. писати оворѣ грѣчьскыи писменѣ. Бѣ. ѿн живѣтъ. н ѿн съш. ѿн црѣковь, ѿн чаанне. ѿн шѣротѣ, ѿн ѿддѣ. ѿн ѿрѣч. ѿн юность: ѿн ѿзукѣтъ, ѿ ѿна подвѣна съмѣ.⁴⁰

Тешкотиите што ги среќавале Словените пред употребата на латинските и грчките букви „без устројство“ доведувале до тоа тие постепено да се приспособуваат, употребувајќи притоа и нови букви. Со тоа Словените во продолжение на два-три века настојувале што поточно да ги одбележуваат словенските имиња во црквите, во воените списоци, потоа географските називи и сл.⁴¹

На територијата на Македонија, каде што одделните словенски племиња преку обединување во големи племенски сојузи уште во VII век се обиделе да ја отстранат византиската власт и од единствената византиска база-градот Солун, и каде што од VIII век „Македонските Склавинии“ (териториите на одделните словенски племиња) израснале во полудржавни обединенија,⁴² Словените исто така биле принудени, покрај со „црти и рески“, да се служат и со грчки букви „без устројство“ при склучувањето на договори за мир со Византија, трговски договори, размена на заробеници и сл.⁴³ „Словенската реч“ почнала да се пренесува со грчки букви особено од почетокот на IX век, кога Византија околу Солун и по Струма им ја наложила на Словените својата врховна власт.⁴⁴

Неможноста, меѓутоа, да се изразуваат сите словенски зборови со грчки букви, ја наложила потребата уште во првата половина на IX век Византија да направи обиди да се создаде словенска азбука. Таквите безуспешни обиди биле направени во време владеењето на императорите Михаил II (820-829) и Теофил (829-842). Во прилог на тоа говори и житиеписецот на Кириловото панонско житие, кога ги наведува зборовите на императорот Михаил III (842-867) со кои му се обратил на Константин Филозоф пред да го испрати на мисионерска работа во Велика

39. Ibid., 153—154.

40. Ibid., 188 и сл.

41. В. А. Истрин, 1100 лет славянской азбуки, стр. 96 и сл.

42. Документи..., I, стр. 29—45; сл.: Бр. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 658 и сл.

43. Дека одделните словенски племиња во Македонија одржувале трговски врски со Византија, склучувале мировни договори и дека ринхинскиот рекс Пребонд (кој во втората половина на VII век стоел на чело на здружените словенски племиња во голем племенски сојуз) го познавал дури и грчкиот јазик, говорат и вестите од „Чудата на св. Димитрија Солунски“. Вид.: Документи..., I, стр. 34 и сл.; сл.: О. В. Ивановџа, Славяне и Фессалоника во второй половине VII в. по данным „Чудес св. Димитрия“. — Сб. Славянские древности. Киев 1980, стр.89 и сл.

44. Вид.: Н. Л. Тунницкий. Св. Климент, епископ словенский. Его жизнь и просветительная деятельность. Сергиев Посад 1913, стр. 231 и сл.; С. В. Троицкий, Св. Мефодий как славянский законодатель, стр. 113 и сл.; Бр. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 148 и сл.

Моравија: „Знам дека си уморен, Филозофе, но ти треба да појдеш таму, никој не може да ја изврши таа задача како ти“. Филозофот одговори: 'Иако ми е снагата премалена и сум болен, ќе одам таму на драго срце, само ако имаат букви на својот јазик'. На тоа царот му рече: Дедо ми и татко ми и мнозина други го барале тоа и не го нашле, како тогаш јас можам да ти најдам?“ „Бѣжм' те тродѣна соуца, филозофе, нѣ потрѣба ю тебѣ тамо нѣти; сѣю въ рѣчь не можетъ нѣи никтоже исправити ја коже ты“. Сѣвѣшѣ же филозофъ: Н тродѣньн сын н волѣчь тѣлѣ, съ радестію ндоу тамо, аще нмають воуквы въ языкъ свон“. Глѣ же цѣль къ нѣму: „Дѣдѣ мон нѣшѣ мон, н ннн мнвон, нскавшѣ того, нѣсоутс оворѣан, н како азъ ногоу тѣво вѣрѣстн?“⁴⁵.

Уште во почетокот на нашиот век на овие вести од Кириловиот биограф укажал големиот познавач на Солунските браќа и нивните ученици Н. Туницки, нагласувајќи, притоа, дека „в приведенных словах есть несколько очень любопытных намеков, из которых узнаем, во—первых, что дед (Михаил II Травл) и отец Михаила III (Феофил III) и многие другие были озабочены мыслью об изобретении для славян грамоты; во-вторых, что Константин обнаружил полную готовность послужить славянскому просвещению, как такому делу, которое уже ему было близко; во-третьих, что ему приходилось считаться с опасностью приобрести за славянские переводы обвинение в ереси. Воспоминание Михаила III о своем отце и деде, если даже оно не вполне соответствует исторической действительности, во всяком случае свидетельствует о том, что византийская политика в отношении к славянам в IX в. складывалась в благоприятном для них направлении, в смысле признания их национальных запросов для мирного привлечения их к империи“.⁴⁶

Специјално внимание на овој пасос од Кириловото житие му обрнал Иван Дујчев. Притоа, по сестрана анализа на текстот, тој заклучил: „Като се исхожда от хронологическия ред на посочванията, трябва да се предложи, че Михаил III говори за опити за създаване на славянска азбука, правени от свои съвременници. Не е исклучено обаче да се отнася и за по-стари опити, а това предположение ще ни отведе към една по-далечна епоха. Когато си припомним за големите славянски вълнения в империята по времето на Михаил II и Теофил, лесно ще разберем поради какви подбуди тези двама императори са могли да се стремят към създаване на славянска азбука. Належащи държавни нужди прочее са изисквали през управлението на споменатите двама императори, а вероятно още и при техните предходници, да бъде създадена славянска азбука или поне да бъде намерен начин за правилно и точно записване на славянски имена и общо на славянската реч. Такава азбука можела да се јави в рѣцете на

45. Климент Охридски, Събрани съчинения, III, стр. 104, 136.

46. Н. Л. Туницкий, Св. Климент, епископ словенский, стр. 229—230.

византийските управници като първо средство за създаване на славянска писменост, за християнизирането на славянското население, за неговото еленизиране и усмиряване“.⁴⁷

Со доста доверба кои гледиштето на Ив. Дујчев се однел и М. Н. Тихомиров. Според него, Византија направила обид за создавање „славянскую грамоту на основе греческого алфавита ... уже к первой половине IX в.“ и дека во тој однос Ив. Дујчев е во право кога таквите обиди ги поврзува со словенските земји на Балканскиот Полуостров. Тој, дури, смета дека „таково рода попитки с равным успехом могли иметь место и в Крыму“.⁴⁸

Во последно време со респект кон „хипотезата на И. С. Дујчев“ се однел и Б. Н. Флорја. Изјаснувајќи се дека „начало попиток создаат славянское письмо следует связывать с потребностями внутренней политики Империи“, Флорја заклучил дека христијанизацијата на Словените „с помощью использования славянского письма была лишь одним из возможных решений, способствовавших достижению важной политической цели, — превращению славянских племен в верных поданных Империи“.⁴⁹

Гледиштето на Ив. Дујчев и неговите приврзаници наишло на жива полемика во научната литература. Против таквото гледиште особено остро истапил Д. Ангелов, кој сметал дека „нелогично е една чужда власт да прокарва својата политика на покоряване и погърчване на славянското население, като му создава сама условия за развитие на самостоятелна писменост и култура“.⁵⁰ Во најново време до такво гледиште дошол и С. Б. Бернштејн. За него, текстот од Кириловото панонско житие, со кое житиенписецот известува дека во времето на императорите Михаил II и Теофил биле направени обиди за создавање на словенска азбука, „представляется весьма сомнительным, так как он не подкреплен никакими фактами“. Подржувајќи го гледиштето на Д. Ангелов кое е темелено врз изворни податоци од времето на Василиј I (867-886), Бернштејн исто така дошол до сознание дека политиката на централната византиска власт била усмерена кон тоа да се асимилира словенското население во Империјата.⁵¹

Обидите на Д. Ангелов и С. Бернштејн гледиштето на Ив. Дујчев и неговите приврзаници да се претстави како неаргументирано, според нас, се неосновани, зашто сите расположиви

47. Ив. Дујчев, Впркосът за византийско-славянските отношения и византийските опити за создавање на славянска азбука през првата половина на IX век. — Известия на Института за българска история, 7, София 1957, стр. 261.

48. М. Н. Тихомиров, Историческите связи России со славянскими странами и Византией, стр. 190—191.

49. Б. Н. Флорја, Сказания о начале славянской письменности. Москва 1981, стр. 20—21.

50. Д. Ангелов, Кирил и Методиј и византийската култура и политика. — Сб.: Хиљада и сто години славянска писменост 863—1963, изд. на БАН, София 1963, стр. 61, бел. 2.

51. С. Б. Бернштейн, Константин — Философ и Мефодий, Москва 1984, стр. 58—59.

изворни податоци говорат во прилог на ваквото гледиште. Не е исправно нивното гледиште, кога политиката на византискиот двор спрема Словените на Балканот ја изедначиле од првата половина на IX век со онаа од времето на императорот Василиј I, зашто таа била менувана во зависност од интересите на Византија.

За византискиот двор проблемот за создавање на словенска азбука со сета своја тежина се наложил во средината на IX век. Ив. Дујчев е во право кога истакнува дека уште во првата половина на IX век за византискиот двор „сздавањето на славјанската азбука и на славјанската писменост предствало едно от нај-добрите оружја за разрешавање на славјанскиот проблем“. Но тој, како и Б. Флорја, не се во право кога создавањето на словенската азбука го врзуваат само за внатрешната политика на Византија,⁵² зашто во даденото време таквата византиска политика, како што ќе видиме, била диктирана и од заострувањето на византиско-бугарските односи.

Кон крајот на 30-те години на IX век бугарскиот хан Пресијан (836-852) го нарушил Триесетгодишниот договор за мир со Византија и почнал да ги освојува североисточните области на Македонија. Со тоа биле загрозуени византиските позиции по реката Струма, како и безбедноста на градот Солун. Притоа ханот Пресијан ја искористил и зафатеноста на Византија во ликвидирањето на „големото востание“ на Словените околу Солун.⁵³ Тогаш, освен Струмјаните кои живееле по Горна Струма, на бугарски завладувања биле изложени и Смолјаните по река-та Места.⁵⁴

Бугарските завладувања во Североисточна Македонија ја пригудиле Византија генерално да ја измени својата политика спрема македонските Словени, особено спрема оние кои живееле во рамките на т.н. Стримонска склавинија, чиешто средиште го сочинувале струмичко-брегалничките краишта.⁵⁵ Над овие Словени Византија веќе ја имала наложено својата врховна власт. Но и покрај тоа тие во рамките на својата Склавинија располагале со значителна внатрешна самоуправа.⁵⁶ За да ги придобие Словените од овие македонски краишта на своја страна во борбата против агресивните Бугари, Византија поч-

52. Ив. Дујчев, Впркосът за византиско-славјанските отношения... стр. 261; Б. Н. Флорја, Сказания... стр. 20.

53. F. Dvornik, La vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IX-e siècle. Paris 1926, p. 61, 28—62, 4

54. Й. Иванов, Български старини из Македонија, (Фотогипно издание). София 1970, стр. 3. Сп. и: Д. Дечев, Где с живели смолјаните. — Сб. в чест на В. Н. Златарски. София 1925, стр. 45—54; Ив. Дујчев, Славјани и првобългари. — Известия на Института за българска историја, 1—2, София 1951, стр. 213.

55. Бр. Павлов, В каквoј области Македонија бил Мефодий князем. — Actes du II-e Congrès international des études du sud-est Européen, t. II, Athenes 1972, 370—371.

56. Бр. Павлов, Средновековна Македонија, III, стр. 468 и сл.

пала на племенските водачи да им доделува високи титули, привилегии, на нивно чело да им назначува словенски управители и сл.⁵⁷ Истовремено византскиот двор се зафатил да спроведе во дело и интензивни воени и дипломатско-мисионерски акции. Притоа биле ангажирани не само значителни воени сили од редовите на Словените, туку и такви словенски дејци (команданти, дипломати, мисионери и сл.), какви што биле браќата-солунчани Константин — Кирил и Методиј.⁵⁸

Расположливите изворни податоци говорат, дека постаариот брат Методиј,⁵⁹ кој уште „од млади години“ се истакнал како добар воин,⁶⁰ на дваесетгодишна возраст бил удостоен од византскиот император со „војводски чин“ (воје вѣдѣтан санѣ)⁶¹ и поставен за кнез на Словените (кнѣзьемъ въ Словѣнѣхъ)⁶². Скудните изворни податоци, за жал, не допуштаат со сигурност да се определи територијата која влегувала во рамките на „словенското кнежевство“ (кнѣже инѣ словѣнско) кое, според вестите од Методиевото панонско житие, тој го управувал „многу години“ (лѣта многа).⁶³ Струмичко-брегалничките краишта, кои, почнувајќи од 40-те години на IX век станале погранични со проширената бугарска држава, секако се наоѓале во средиштето на Методиевото словенско кнежевство.⁶⁴ Во прилог на тоа говорат и вестите од т.н. Вистинска повест за Кирил и Методиј, дека Методиј дејствувал како военоначалник во оние краишта кои граничеле со бугарскиот народ (као военачалникъ, оу бѣше прѣдѣлъ, кон сѹ граничннъ съ бугарскимъ народомъ)⁶⁵

Исто така и едно запишано народно предание од Струмичкиот крај сведочи, дека „Св. Методиј цели 10 години им го проповедал на Словените словото божје по „Бела Река“ што тече источно од Велјуса, на три четвртини час, минува низ с. Водоча и по горниот тек се вика „Бела Река“, а по долниот — Водочница“.⁶⁶ Дека Методиј на чело на довереното „словен-

57. Ф. И. Успенский, На память тысячелетней годовщины славянских просветителей. Одеса 1885, стр. 2—3; Р. А. Наследова, Македонские славяне конца IX-начала X века по данным Иоанна Камениаты. — Византийский вѣстник, XI, Москва 1956, стр. 91—92, бел. 73.

58. Ф. И. Успенский, На память . . . , 1 и сл.; Бр. Панов, Средновековна Македонија. III, стр. 140.

59. Методиј најверојатно бил постар од Константина само две години. Вид.: Бр. Панов, Методиевото словенско кнежевство во Македонија. — Историја г. XXI, бр. 1, Скопје 1985, стр. 308.

60. А. Теодоров — Балан, Кирил и Методиј, I, Софија 1920, стр. 120.

61. Ibid., 120.

62. А. Теодоров — Балан, Кирил и Методиј, II, Софија 1934, стр. 38.

63. Климент Охридски, Събрани съчинения, III, стр. 187, 198.

64. Бр. Панов, Методиевото словенско кнежевство во Македонија. стр. 26 и сл. како и таму наведената литература.

65. Н. Л. Туничкиј, Св. Климент, епископ словенский, стр. 264 (Приложения); сп.: С. Троицкий, Св. Мефодий как славянский законодатель, стр. 98.

66. Г. Трайчев, Манастирите в Македонија, Софија 1933, стр. 172.

ско кнежевство“ стоел 10 години (i лѣтъ) се вели и во неговото Проложно житие,⁶⁷ а и во Вистинската повест за Кирил и Методиј.⁶⁸

Главната задача што требало да ја изврши Методиј како управител на „словенското кнежевство“ (кое Византија во воено-административен поглед го уредила како поиска воено-административна единица — клисура) била да ги спречи бугарските завладувања во овој дел на Македонија и зајакне византиските позиции. Во таа смисла со доста аргументи се изјаснил и Сергеј Троицки, кога истакнал дека „главной задачей Мефодия, как князя Стримонской клисуры, была ее военная защита од соседней Болгарии...“⁶⁹ За одбрана на своето кнежевство, Методиј ангажирал голем број словенски војници. Меѓутоа, тој набргу се судрил со две тешкотии: со нискиот морал и недисциплинатата меѓу нерегуларната словенска војска, како и со слабата мотивираност таа да се бори за интересите на Византија. Сето тоа, пак, го натерало сестрано изградениот Методиј да напише закон со кој би ја отстранил недисциплинатата меѓу војниците. Тоа е т.н. „Закон судный людем“, којшто Методиј го напишал со грчки букви на словенски јазик, со цел да им биде пристапен на словенските војници. Овој закон, кој според С. Троицки би требало да носи наслов „Воинский судебник“, всушност претставува „првенец на словенската литература“, зашто е создаден непосредно пред создавањето на словенската азбука од Константин Филозоф.⁷⁰

Во почетокот на 50-те години на IX век новиот бугарски владетел Борис (852—889), кој според еден апокрифен извор го примил „царството“ на реката Брегалница (на рѣцѣ Бѣргалѣ ици... прѣемѣ царѣство),⁷¹ со уште поголем интензитет почнал да ги усвојува северноисточните македонски области. Тоа пак, ја натерало византиската централна власт да го испрати на мисионерска работа меѓу Струмјаните и помладиот брат Константин Филозоф, со цел да му помогне на Методиј во зачувувањето на довереното словенско кнежевство. Неговата мисионерска работа главно се одвивала меѓу Словените кои живееле по реката Брегалница и тоа во првата половина на 50-те години на IX век.⁷²

67. А. Теодоров — Балан, Кирил и Методиј, II, стр. 38.

68. Н. Л. Тунцкиј, Св. Климент, епископ словенский, стр. 264 (Приложения).

69. С. Троицкиј, Св. Мефодий как славянский законодатель, стр. 102 и сл.

70. Ibid., 96 и сл.; истиот, Мефодий как автор „Закона судного людем.“ — Сб. Македонци и Македонци в прошлом. Скопје 1970, стр. 441—453.

71. И. Иванов, Богомилски книги и легенди (Фототипно издание), София 1970, стр. 283. Сп.: Бр. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 607.

72. Bг. Panov, Die Mission von Bregalnitzа Konstantin des Philosophen — Kiril. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 3 (29), Скопје 1977, стр. 113—115.

За првата мисија на Константин Филозоф меѓу Словените, т.е. за т.н. Брегалничка мисија, поконкретно говорат вестите од Краткото Кирилово житие (наречено уште „Успение Кирилово“) и Солунската легенда.

Од Краткото Кирилово житие, за чиешто автор некои учени го сметаат Климент Охридски,⁷³ се дознава дека Константин Филозоф по извојуваната верска победа над бившиот иконоборски патријарх Јован VII Граматик, уште пред да замине во мисија кај Сарацините во Багдад кон крајот на 855 година,⁷⁴ бил испратен од византискиот двор на мисионерска работа меѓу Словените по реката Брегалница во Македонија: „Потоа отиде на Брегалница и најде од словенското племе неколку крстени. И колку што најде некрстени ги покрсти и ги приведе во православна вера. Им напиша книги на словенски јазик. Тие што ги преврати во христијанска вера, беа 54.000“ (По том же шед въ Бѣлгалницѣ, и оверѣт от славѣнскаго азѣака нѣколько крѣщенѣ. И елициѣ же на оверѣт крѣщенѣх, он' же крѣстивъ их и приведе на православнѣа вѣрѣ. И написавъ имъ книгы славѣнскимъ азѣком. И снх иже оверѣт на вѣрѣ хрѣтианскѣа, ѡд' тысячѣа,⁷⁵

Дека Константин Филозоф дејствувал како мисионер меѓу Словените „во градот Равен на реката Брегалница“ (въ градѣ Равнѣ на рѣцѣ Бѣлгалницѣ) и дека за потребите на тукашните Словени создал 35 букви (написавъ имъ ѡв славѣ), се истакнува и во Солунската легенда.⁷⁶

Врз база на овие легендарни и скудни вести, уште во средината на XIX век рускиот академик А. Куник се изјаснил, дека околу 855 година Константин Филозоф го создал словенското писмо и го започнал преводот на богослужбените книги на јазикот на македонските Словени. Притоа, поконкретно прецизираше: „Первоначальное назначение славянскаго письма именно для славян на Брегалнице, можетъ быть, удивить знатоков дела своею смелостью; но я смело уверяю, что етот факт основается на славянских и греческих источников, которые пополняют и подтверждают друг друга. Город Равен на Брегалнице, где Кирилл в первый разъ является проповѣдникомъ около 855 г., эст ли тоже самое, что епархалный городъ Брегалница, которому позднее Борис — Михаил оказывал такое уважение, тепер пока еще нельзя решить. По уверение одного греческаго монаха, около 1750 г. существовала еще деревня Брегалница“.⁷⁷

73. Вид.: Ем. Георгиев, Родината на Кирило—Методијево дело. — Сб.: Константин—Кирил Филозоф, изд. на БАН, Софија 1969, стр. 32 и сл.

74. Бр. Панов, Мисијата на Константин Филозоф меѓу Сарацините (Арабите). — Историја, г. XX, бр. 2, Скопје 1984, стр. 247 и сл.

75. Й. Иванов, Български старини из Македонија, стр. 285 и бел. 3.

76. А. Теодоров — Балан, Кирил и Методи, II, стр. 111.

77. А. Куник, О материалах для истории Болгарской церкви. — Записки Императорской Академии Наук, т. V, кн. 2, С. — Петербург 1864, стр. 254, бел. 255.

Во 1865 година и А. Гилфердинг го поддржал ваквото гледиште. Притоа тој се изјаснил, дека создадената словенска азбука во 855 година била наменета за потребите на македонските Словени и дека во Македонија „Кирил предпринял превод священногo Писанија, для просвещения славян в своей родине, уже частично крещеных; указывается даже на место, где Кирилл положил начало этому делу, имено Брегалница, край в Македонии, в котором протекает река, носящая и до ныне это имя... Брегалница находится имено в той (северо-восточной) части Македонии, которая по преимуществу называлась византийцами Славинией, и эта-то страна находилась в то время под управлением Мефодия“.⁷⁸

По искажувањето на овие видни руски слависти проблемот околу Брегалничката мисија на Константин Филозоф и создавањето на словенската азбука сè повеќе почнал да ги привлекува познавачите на Кирило-Методиевото дело. Така на пример, М. Погодин решително го поддржал гледиштето дека на Брегалница се одвивал „првиот период“ од дејноста на Константин Филозоф како мисионер и дека „начальное торжественное употребление славянских книг было в Брегалнице, в Македонии, потом в Болгарии, по поводу крещения Борисова, и наконец в Моравии“.⁷⁹

Исто така и големиот познавач на делото на Кирил и Методиј В. Билбасов дошол до сознание, дека уште пред Сарацинската мисија Константин Филозоф по реката Брегалница ја извршил најважната дејност како мисионер. „Во тоа време — вели тој — се однесува првата христијанска проповед на Константин меѓу Словените“.⁸⁰

Со доста внимание кон вестите од Краткото Кирилово житие се однел и Н. Л. Туницки. Изјаснувајќи се дека „этот памятник заслуживает полного внимания к себе“, Туницки заклучил дека „очень возможно, что и сообщение о деятельности Кирилла в Брегалнице соответствует факту действительного раннего распространения здесь славянской грамоты, тем более, что с этой местностью тесно связывается появление христианства и грамоты в древнейшую пору и в легендарных произведениях, которые могут хранить следы забытой истории (Солунская легенда, Видение Исаии)“.⁸¹

Подоцна, во прилог на гледиштето за мисионерската дејност на Константин Филозоф меѓу Словените по реката Брегалница во Македонија и создавањето на словенската азбука во

78. А. Гильфердинг, О Кирилле и Мефодие и тысячелетней их годовщине. — Кирилло — Мефодиевский сборник. Москва 1865, стр. 150—151.

79. М. П. Погодин, В память о Св. Кирилле и Мефодие. — Кирилло — Мефодиевский сборник. Москва 1865, стр. 111—112.

80. В. А. Бильбасов, Кирилл и Мефодий по документальным источникам, ч. 2, С. — Петербург 1868—1871, стр. 150.

81. Н. Л. Туницкий, Св. Климент, епископ словенский, стр. 231—232.

855 година за потребите на овие македонски Словени, се изјасниле и голем број други познавачи на браќата Кирил и Методиј.⁸²

Временски гледано, создавањето на словенската азбука и пишувањето на првите книги на словенски јазик, се совпаѓа со времето на дејствувањето на Методиј како управител на „словенското кнежевство“ во Македонија и на неговиот брат Константин Филозоф како мисионер меѓу Словените по реката Брегалница. Во прилог на тоа говори и Теофилакт Охридски во Пространото Климентово житие, кога наведува дека Константин Филозоф заедно со брат му Методиј вршеле просветителска дејност меѓу Словените во Македонија и дека за потребите на овие Словени тие „ја пронашле словенската азбука и превеле боговдохновените писанија“. Притоа Теофилакт со нагласеност истакнал, дека Кирил и Методиј се зафатиле „да ја пронајдат азбуката“ како би ги превеле „божествените писанија на јазикот на народот“.⁸³

Исто така и соопштението од Црноризец Храбар, дека Константин Филозоф со помошта на брат му Методиј ја создал словенската азбука во „6363 година од создавањето на светот“ (въ лѣта ж: ѿ] създамна въсго мнѣ шѣѣ),⁸⁴ т.е. во 855 година од н.е.⁸⁵, доста убедливо говори во прилог на тезата, дека овој чин тој го извршил кога дејствувал како византиски мисионер меѓу Словените по реката Брегалница (а секако и меѓу другите околни Словени) што ги управувал како кнез Методиј во периодот од 845—855 година.⁸⁶ Овој временски период, всушност, ја означува третата фаза од развојот на словенската писменост, кога најпосле „по многу години“ Словените биле удостоени од Константин Филозоф, како што истакнува Храбар со“, ѿ писмена ѿ бѣмѣ, ѿва ѣво по чнѣю грѣчьскѣхъ писменѣ, ѿва же по словѣнѣстѣхъ рѣчѣхъ.⁸⁷

82. Вид.: Бр. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 153—156; И. Е. Можаева, Библиографија по Кирилло—Мефодиевској проблематици 1945—1974 г. Москва 1980, стр. 66.

83. Ал. Милев, Грѣцките житија на Климент Охридски, стр. 80—81.

84. К. Куев, Черноризец Храбар, стр. 190—191 и сл.

85. Вид.: Ив. Дуйчев, Въпросѣт за византиско славянските одношења..., стр. 262 и бел. 2; сп. и: К. Куев, Черноризец Храбар, стр. 85 и сл.; Ем. Георгиев, Делото на Кирил и Методий — принос на бѣлгарският народ в общославянското и общеевропейското историческо развитие. — Исторически преглед, Т. XXV, кн. 4, София 1969, стр. 8—9. T. Wasilewski, Byzancjum i Slowianie w IX wieku. Warszawa 1972, стр. 110 и сл.; Б. Н. Флоря, Сказанія о начеле славянској письменности, стр. 188—189.

86. Бр. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 156 и сл.

87. К. Куев, Черноризец Храбар, стр. 189 и сл.; сп. и N. Durnovo, Ещо о произхождении старославянскаго языка и письма. — Byzantinoslavica, III, 1, Praha 1931, str. 73.

TOWARDS SOME QUESTIONS ABOUT THE ORIGIN OF SLAVIC LITERACY (VI—IX CENTURY)

(S u m m a r y)

Until today the question about the origin of Slavic literacy has been the crucial problem in the scholarly literature.

On the basis of the recently discovered stone inscriptions in the village of Oktisi near the town Struga in Macedonia, as well as of the other available sources (written and material), the author has made an attempt to estimate the credibility of the account of Crnorizec Hrabar in his work »On the Letters«, that the development of the Slavic literacy went through three phases; 1. The period when the Slavs as pagans had been using »marks and notches«; 2. When as Christians they had been using »Roman and Greek letters without order for a longer period of time, and 3. When Constantine the Philosopher-Cyril with the help of his brother Methodius had created the »orderly« Slavic alphabet in 6363 from the creation of the World, i.e. in 855 A.D.

The first scholarly results from the research of the Oktisi stone inscriptions speak in favour of the thesis, that for a longer period of time the Slavs-pagans in Macedonia had used the original Slavic letters (of the »marks and notches« type).

Concerning the use of the »Roman« (Latin) letters and the »Greek« letters »without order«, the Slavs on the territory of Macedonia had been using the »Greek letters« for a longer period of time, since they had been in direct or indirect relations with Byzantium. The need for the use of the non-ordered Greek alphabet was imposed upon certain Slav tribes through signing peace treaties, trade contracts, etc. Byzantium had also imposed the use of Greek letters upon the Slavs by the process of christianization. This type of letters had also been used by the Slavs-Strumjani in the »Slavic Princedom« which was governed for ten years (845—855) by Methodius, the brother of Constantine the Philosopher. He had even written in the Slavic language with Greek letters the so called »Zakon sudnei ljudem« for the needs of his subjects — the Slavs.

For the needs of the Macedonian Slavs under the government of Methodius, Constantine the Philosopher had also created the »orderly« Slavic alphabet-the glagolitic during his mission along the river Bregalnitsa in the first half of 50's of the IX century, in 855, that had later been adapted for the needs of the Moravian Slavs during his mission in Moravia.